

Sex reflexioner om ojämlikhet

Det är sällan en nationalekonom skriver en bästsäljare – men den bedriften har Thomas Piketty lyckats med. Genom *Capital in the Twenty-First Century* (Piketty 2014) har ekonomisk ojämlikhet kommit att stå i centrum för den politiska debatten i många länder under den senaste tiden. Den näst intill dominerande synen i denna diskussion är att ojämlikhet är något dåligt som ska bekämpas med ekonomisk-politiska medel. Den hållningen är dock varken självklar eller oproblematiske. Vi presenterar här sex tankar – utan större systematik och utan inbördes rangordning men med, som vi ser det, något slags poäng – som vi hoppas kan stimulera till vidare och fördjupad debatt.

1. Ojämlikhet är inte nödvändigtvis moraliskt förkastlig. Det finns etiska synsätt där varje fördelning, också en ojämlik sådan, är moraliskt acceptabel om den har uppkommit i enlighet med accepterade principer om legitimt ursprungligt förvärv och legitima överföringar (Nozick 1974). Men också inom ramen för konsekvensetiska synsätt kan ojämlikhet vara acceptabel, om den sammantaget innefattar bra konsekvenser. Kanske gör möjligheten för vissa att tjäna mer pengar än andra ekonomin mer dynamisk och växande? Vidare kan kontraktsteoretisk etik också innefatta acceptans för ojämlikhet: Rawls (1971) förespråkar att den sämst ställdes situation görs så bra som möjligt i absolut mening, vilket är förenligt med en ojämlik fördelning. Det räcker alltså inte att konstatera att ojämlikhet existerar eller har ökat för att orättvisa ska anses råda. Mer – *etisk* – argumentation krävs för en sådan slutsats.
2. Förutom vissa filosofiska invändningar finns det ett problem med att betrakta ojämlikhet som synonymt med orättvisa: Många människor anser att ojämlikhet är acceptabel när den uppkommer som ett resultat av egen ansträngning. Som en spegling av detta tycks människor också mer benägna att förespråka omfördelning om de ser fattigdom som ett resultat av faktorer bortom individens kontroll (Fong 2001). Därför kan en aggregerad ojämlikhetssiffra vara svår att använda som underlag för ett normativt ställningstagande. Den relevanta frågan för att bedöma om en ojämlikhet är orättvis är kanske snarare: *Hur* har en viss ojämlikhet uppkommit?
3. Få som uttalar sig emot eller för rådande ojämlikhetsnivå preciserar *vilken nivå* de ser som optimal. Om en ginikoefficient för justerad disponibel inkomst på 0,291 (som i Sverige 2012, enligt Regeringens pro-

position 2013/14: 100, bilaga 2, s 13) inte anses önskvärd, vilken nivå är eftersträvansvärd och på vilken grund? Den typen av resonemang lyser med sin frånvaro i det offentliga samtalet. Likaså preciseras sällan *vilken* ojämlikhet som anses viktig. Ojämlikhet i inkomst? I förmögenhet? I subjektivt välmående? Eller i något annat? Och i respektive fall: enligt vilket mått? Det tycks oss som om alla dessa typer av ojämlikhet kan se olika ut och utvecklas olika, liksom att de, om de ska förändras med politiska medel, kan kräva helt olika åtgärder. Vi förordar ökad precision i debatten.

4. Forskare kan använda data över ojämlikhet för att undersöka vilka ojämlikhetens konsekvenser är. Dessa konsekvenser är relativt svåra att utröna, en svårighet som dessvärre ofta inte noteras i den politiska debatten. Till exempel har boken *The Spirit Level* (Wilkinson och Pickett 2009) använts flitigt av debattörer för att hävda att ojämlikhet orsakar ohälsa; men exempelvis Bergh m fl (2012) visar att detta knappast har kunnat visas på ett metodologiskt tillfredsställande sätt. I vilket fall krävs mer högkvalitativ forskning för att klargöra effekter – inte bara på hälsoområdet utan också vad gäller ekonomisk utveckling.
5. Är det bra att bry sig om ojämlikhet? Kanske inte för den som månar om den egna lyckan: ”Subjekt som anser jämförelser vara viktiga är dock signifikant mindre lyckliga än subjekt som ser inkomstjämförelser som oviktiga” (Mayraz m fl 2010, s 1). Å andra sidan kan man tänka sig att olycka skapar förändringsvilja och politiskt engagemang, vilket i förlängningen kan resultera i lägre ojämlikhet.
6. Slutligen är det viktigt att försöka reda ut ojämlikhetens orsaker. Är den en inbyggd del av marknadsekonomin, som Piketty (2014) tycks mena? Har den teknologisk grund? Påverkas den av utbildningssystemet? Beror den på institutionernas utformning (Acemolgu och Robinson 2014; Bergh 2014; Feld och Schnellenbach 2014)? Svaret är viktigt eftersom det indikerar i vilken mån ojämlikhet (av ett visst preciserat slag) kan påverkas med politiska åtgärder. Även om man ogillar ojämlikhet är det inte säkert att det finns effektiva sätt att sänka den; och även om sådana sätt finns måste effekter på andra målvariabler beaktas. Diskussionen om Pikettys förslag om en global förmögenhetsskatt visar det (se t ex Cowen 2014).

Niclas Berggren och Therese Nilsson

Acemoglu, D och J A Robinson (2014), "The Rise and Fall of General Laws of Capitalism", manuskript, Department of Economics, MIT, Cambridge, MA, economics.mit.edu/files/9834.

Bergh, A (2014), *Sweden and the Revival of the Capitalist Welfare State*, Edward Elgar, Cheltenham.

Bergh, A, T Nilsson och D Waldenström (2012), *Blir vi sjuka av inkomstskillnader? En introduktion till sambanden mellan inkomst, ojämlikhet och hälsa*, Studentlitteratur, Lund.

Cowen, T (2014), "Capital Punishment", *Foreign Affairs*, maj/juni, www.foreignaffairs.com/articles/141218/tyler-cowen/capital-punishment.

Feld, L P och J Schnellenbach (2014), "Political Institutions and Income (Re-)Distribution: Evidence from Developed Economies", *Public Choice*, vol 3-4, s 435-455.

Fong, C (2001), "Social Preferences, Self-In-

terest, and the Demand for Redistribution", *Journal of Public Economics*, vol 82, s 225-246.

Mayraz, G, G G Wagner och J Schupp (2010), "Life Satisfaction and Relative Income: Perceptions and Evidence", manuskript, Department of Economics, Nuffield College, Oxford, www.mayraz.com/papers/MWS09%20Relative%20Income.pdf.

Nozick, R (1974), *Anarchy, State, and Utopia*, Basic Books, New York, NY.

Piketty, T (2014), *Capital in the Twenty-First Century*, Harvard University Press, Cambridge, MA.

Rawls, J (1971), *A Theory of Justice*, Belknap Press, Cambridge, MA.

Regeringens proposition (2013/14:100), 2014 års ekonomiska vårproposition, bilaga 2.

Wilkinson, R G och K Pickett (2009), *The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better*, Allen Lane, London.

REFERENSER